

LUCIANO LANDOLFI
(UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI PALERMO)

***SGUARDI ESPLICITI, SGUARDI IN TRALICE:
PROPERZIO E GLI EPIGRAMMATISTI ELLENISTICI***

1) Prop. 2, 15, 1-5:

Q ME felicEM! Q nox Mihi canDIDA et q tu
LEctuLE deliciIS facTĒ beatĒ meIS!
QUAm mulTĀ appositĀ narramus uerbĀ lucernĀ,
QUAntāque sublato lumine rixā fuit!

2) Meleag. A.P. 5, 8 (= Philod. A.Pl. 89):

Νύξ ἱερὴ καὶ λύχνη, συνίστορας οὔτινας ἄλλους
ὄρκοις, ἀλλ' ὑμέας, εἰλόμεθ' ἀμφοτέρου·
χῶ μὲν ἐμὲ στέρξειν, κείνον δ' ἐγὼ οὔποτε λείψειν
ὠμόσαμεν· κοινήν δ' εἶχετε μαρτυρίην.

2a) Asclep. A.P. 5, 164, 1-2:

Νύξ, σὲ γάρ, οὐκ ἄλλην μαρτύρομαι, οἷά μ' ὑβρίζει
Πυθιάς ἢ Νικοῦς, οὔσα φιλεξαπάτης

2b) Meleag. A.P. 5, 165, 1-2:

Ἐν τόδε, παμμήτεια θεῶν, λίτομαι σε, φίλη Νύξ,
ναὶ λίτομαι, κώμων σύμπλανε, πότνια Νύξ

2c) Meleag. A.P. 5, 166, 1-2:

Ἦ Νύξ, ὦ φιλάγρυπνος ἐμοὶ πόθος Ἡλιοδώρας,
καὶ σκολιῶν ὀρθρων κνίσματα δακρυχαρῇ

3) Asclep. A.P. 5, 7, 1-2:

Λύχνη, σὲ γάρ παρεοῦσα τρεῖς ὤμοσεν Ἡράκλεια
ἥξειν κοῦχ ἥκει· Λύχνη, σὺ δ', εἰ θεὸς εἶ

4) Epiteti apposti alla notte nel V libro dell' A.P.:

Meleag. A.P. 5, 8, 1: ἱερὴ

Meleag. A.P. 5, 165, 1: παμμήτεια θεῶν.

φίλη *ibid.*

πότνια 2

Asclep. A.P. 5, 189, 1: μακρὴ

5) Epiteti apposti alla lucerna nell' A.P.:

Philod. A.P. 5, 4, 1: συνίστωρ

Stat. Flacc. A.P. 5, 5, 2: συνίστωρ πιστός

Asclep. A.P. 5, 7, 2: θεὸς

Marc. Argent. A.P. 5, 128, 4: μάρτυς

Meleag. A.P. 5, 197, 4: φιλάγρυπνος

Meleag. A.P. 6, 162, 1: συμπαίστωρ

Antip. Thess. *A.P.* 6, 249, 1: τυφήρης
Philod. *A.P.* 6, 251, 5: βραχυφήγγιτος
Marc. Argent. *A.P.* 6, 333, 1: φίλτατος
Pomp. Iun. *A.P.* 7, 219, 6: μύστης
Antip. Thess. *A.P.* 7, 666, 4: προδότης
Adesp. *A.P.* 9, 15, 2: καλός
Adesp. *A.P.* 9, 381, 4: χρύσεος
Asclep. *A.P.* 12, 50, 6: κοιμιστής

6) Designazioni del letto nel V libro dell' *A.P.*:

Dioscor. *A.P.* 5, 54, 1: λέχος
Asclep. *A.P.* 5, 181, 12: κλίνη
Asclep. *A.P.* 5, 207, 4: κοίτη
Meleag. *A.P.* 5, 191, 3: κοίτη
Philod. *A.P.* 5, 4, 5: κοίτη
Marc. Argent. *A.P.* 5, 127, 2: κλισία

7) Marc. Argent. *A.P.* 5, 128:

Στέρνα περὶ στέρνοις, μαστῶ δ' ἐπὶ μαστὸν ἐρείσας
χείλεά τε γλυκεροῖς χείλεσι συμπίεσας
Ἀντιγόνης καὶ χρῶτα λαβὼν πρὸς χρῶτα, τὰ λοιπὰ
σιγῶ, μάρτυς ἐφ' οἷς λύχνος ἐπεγράφετο.

8) Meleag. *A.P.* 5, 171, 3:

χείλεσι χεῖλεα

Vd. anche Theocr. *Id.* 12, 32; Getul. *A.P.* 11, 409, 1.

9) Meleag. *A.P.* 6, 162:

Ἄνθεμά σοι Μελέαγρος ἐὼν συμπαίστορα λύχνον,
Κύπρι φίλη, μύστην σῶν θέτο παννυχίδων.

9a) Stat. Flacc. *A.P.* 5, 5, 1:

νυχίων... συνίστωρ πιστὸς ἐρώτων (*scil.* ὁ λύχνος)

10) Meleag. *A.P.* 5, 197:

Ναὶ μὰ τὸν εὐπλοκάμου Τιμοῦς φιλέρωνβτα κίκιννον,
ναὶ μυρόπνουν Δημοῦς χρῶτα τὸν ὑπναπάτην,
ναὶ πάλιν Ἰλιάδος φίλα παίγνια, ναὶ φιλάγουπνον
λύχνον ἐμῶν κώμων πόλλ' ἐπιδόντα τέλη,
βαιὸν ἔχω τό γε λειφθέν, Ἔρως, ἐπὶ χείλεσι πνεῦμα·
εἰ δ' ἐθέλεις καὶ τοῦτ', εἰπέ, καὶ ἐκπτύσομαι.

5

11) Asclep. *A.P.* 5, 7:

Δύχνε, σὲ γὰρ παρεοῦσα τρεῖς ὤμοσεν Ἡράκλεια
ἥξειν κοῦχ ἥκει· λύχνε, σὺ δ', εἰ θεὸς εἶ,
τὴν δολίην ἀπάμυνον· ὅταν φίλον ἔνδον ἔχουσα
παίζῃ, ἀποσβεσθεὶς μηκέτι φῶς πάρεχε.

12) Plut. *De garrul.* 513E-F:

... οὕτω καὶ τοῖς ἐρωτικοῖς ἢ πλείστη διατριβὴ περὶ λόγους μνήμην τινὰ τῶν ἐρωμένων ἀναδιδόντας· οἳ γε κὰν μὴ
πρὸς ἀνθρώπους, πρὸς ἄψυχα περὶ αὐτῶν διαλέγονται·

‘ὦ φιλάτη κλίνη’

καὶ

Ἑκκλῆς θεόν σ' ἐνόμισεν, εὐδαίμον λύχνε·
καὶ τῶν θεῶν μέγιστος, εἰ ταύτη δοκεῖς'.

13) Mart. 10, 38, 6-7:

*o quae proelia, quas utrimque pugnas
felix lectulus et lucerna uidit.*

14) Mart. 14, 39 :

*Dulcis conscia lectuli lucerna,
quidquid uis facias licet, tacebo*

15) Mart. 11, 4, 5-6 :

*Tu tenebris gaude: me ludere teste lucerna
et iuvat admissa rumpere luce latus.* 5

15a) Prop. 2, 15, 3-8:

*Quam multa apposita narramus verba lucerna,
quantaque sublato lumine rixa fuit!
Nam modo nudatis mecumst luctata papillis,
interdum tunica duxit operta moram.* 5
*Illa meos somno lapsos patefecit ocellos
ore suo...*

16) Prop. 2, 6, 27-34:

*Quae manus obscenas depinxit prima tabellas
et posuit casta turpia uisa domo,
illa puellarum ingenuos corrumpit ocellos
nequitiaeque suae noluit esse rudes.* 30
*Ah, gemat in tenebris ista qui protulit arte
orgia sub tacita condita laetitia!
Non istis olim uariabant tecta figuris:
tum paries nullo crimine pictus erat.*

17) Agath. fr. 29 Sn.-K.: ἐκ τοῦ γὰρ ἐσορᾶν γίγνεται ἀνθρώποις ἐρᾶν.

18) Leonid. A.P. 182, 6:

εὖ δ' ὁμμάτων γαληνὸς ἐκλάμπει πόθος.

19) Paul. Silent. A.P. 5, 259, 1:

Ὅμματά σευ βαρύθουσι, πόθου πνεῖοντα, Χαρικοῖ.

20) Asclep. A.P. 5, 7, 3-4:

... ὅταν φίλον ἔνδον ἔχουσα
παίξει, ἀποσβεσθεῖς μηκέτι φῶς πάρεχε.

21) Meleag. A.P. 5, 165, 3-6:

εἴ τις ὑπὸ χλαίνῃ βεβλημένος Ἥλιοδώρας
θάλλεται, ὑπναπάτη χρωτὶ χλιαινόμενος,
κοιμάσθω μὲν λύχνος, ὃ δ' ἐν κόλποισιν ἐκείνης
ῥιπτασθεῖς κείσθω δεύτερος Ἐνδυμίων. 5

22) Meleag. A.P. 5, 166, 7-8:

ἢ νέος ἄλλος ἔρως, νέα παίγνια; μήποτε, λύχνε,
ταῦτ' ἐσίδης, εἴης δ' ἥς παρῆδωκα φύλαξ.

23) Prop. 2, 15, 11-12:

*Non iuuat in caeco Venerem corrumpere motu:
si nescis, oculi sunt in amore duces.*

24) Designazioni del letto nel V libro dell'Anthologia Palatina:

Asclep. *A.P.* 5, 181, 12: κλίνη
 Asclep. *A.P.* 5, 207, 4; Meleag. *A.P.* 5, 191, 3; Philod. *A.P.* 5, 4, 5: κοίτη
 Marc. Argent. *A.P.* 5, 127, 2: κλισία
 Dioscor. *A.P.* 5, 54, 1: λέχος.

25) Attestazioni del sostantivo *lectulus* in poesia latina di età repubblicana e augustea:

Cat. cc. 50, 14-15; 64, 88
 Tigid. *himen.* fr. 1, 1-2 Bl.
 Prop. 2, 15, 2; 4, 8, 35.
 Ov. *her.* 10, 58.

26) Ov. *am.* 3, 14, 7-20:

*Est qui nequitiam locus exigat: omnibus illum
 deliciis imple, stet procul inde pudor.
 Hinc simul exieris, lascivia protinus omnis
 absit et in lecto crimina pone tuo.* 20

27) Asclep. *A.P.* 5, 181, 11-12:

... Βάκχων ὅτι πέντ' ἐφίλησεν /
 ἐξῆς, ὧν κλίνη μάρτυς ἐπεγράφετο.

28) Philod. *A.P.* 5, 4, 5-6:

... ὦ φιλεράστρια κοίτη,
 ἤδη τῆς Παφίης ἴσθι τὰ λειπόμενα. 5

29) Meleag. *A.P.* 5, 191, 3-5:

ἄρά γε τὴν φιλάσωτον ἔτ' ἐν κοίταισιν ἀθρήσω
 ἄγρυπνον λύχνω πόλλ' ἀποδυρομένην;
 ἢ τιν' ἔχει σύγκοιτον; 5

30) Marc. Argent. *A.P.* 5, 127, 1-4:

Παρθένον Ἀλκίπτην ἐφίλουν μέγα, καὶ ποτε πείσας
 αὐτὴν λαθριδίως εἶχον ἐπὶ κλισίῃ.
 ἀμφοτέρων δὲ στέρνον ἐπάλλετο, μὴ τις ἐπέλθῃ,
 μὴ τις ἴδῃ τὰ πόθων κρυπτὰ περισσότερον.

31) Dioscor. *A.P.* 5, 54, 1-2:

Μήποτε γαστροβαρῇ πρὸς σὸν λέχος ἀντιπρόσωπον
 παιδογόνῳ κλίνης Κύπριδι τερπόμενος.

32) Prop. 2, 15, 29-30:

*Errat qui finem uestani quaerit amoris:
 uerus amor nullum nouit habere modum.* 30

33) Prop. 2, 15, 13-16:

*Ipsa Paris nuda fertur periisse Lacaena,
 cum Menelaeo surgeret e thalamo;
 nudus et Endymion Phoebi cepisse sororem
 dicitur et nudae concubuisse deae.* 15

34) Meleag. *A.P.* 5, 165, 5-6 :

κοιμάσθω μὲν λύχνος, ὁ δ' ἐν κόλποισιν ἐκείνης
 ῥίπτασθεις κείσθω δεύτερος Ἐνδυμίων. 5

35) Philod. *A.P.* 5, 123, 6 :

καὶ γὰρ σὴν ψυχὴν ἔφλεγεν Ἐνδυμίων.

36) Ov. *ars* 3, 83 :

Latmius Endymion non est tibi, Luna, rubori.

37) Prop. 2, 14, 1-8 :

*Non ita Dardanio gauisus Atrida triumpho est,
cum caderent magnae Laomedontis opes;
nec sic errore exacto laetatus Ulixes,
cum tetigit carae litora Dulichiae;
nec sic Electra, sahum cum aspexit Oresten,
cuius falsa tenens fleuerat ossa soror;
nec sic <cum>incolumem Minois Thesea uidit,
Daedalum lino cui duce textit iter.*

5

38) Prop. 2, 14, 9-10:

*quanta ego praeterita collegi gaudia nocte:
immortalis ero, si altera talis erit.*

10

39) Prop. 2, 15, 40:

nocte una quiuis uel deus esse potest.

40

40) Diosc. A.P. 5, 55:

Δωρίδα τὴν ῥοδόπτυγον ὑπὲρ λεχέων διατεΐνας
ἄνθρσιν ἐν χλοεροῖς ἀθάνατος γέγονα.
ἡ γὰρ ὑπερφυέεσσι μέσον διαβᾶσά με ποσσὶν
ἦνυν ἀκλινέως τὸν Κύπριδος δόλιχον,
ὄμμασι νωθρὰ βλέπουσα· τὰ δ' ἥτε πνεύματι φύλλα,
ἀμφισαλευομένης ἔτρεμε πορφύρεα,
μέχρις ἀπεσπείσθη λευκὸν μένος ἀμφοτέροισιν,
καὶ Δωρὶς παρέτοις ἐξεχύθη μέλεσι.

5

41) Meleag. A.P. 5, 191:

Ἄστρο καὶ ἡ φιλέρῳσι καλὸν φαίνουσα Σελήνη
καὶ Νύξ καὶ κώμων σύμπλανον ὄργάνιον,
ἄρᾳ γε τὴν φιλάσωτον ἔτ' ἐν κοίταισιν ἀθρήσω
ἄγρυπνον λύχνῳ πόλλ' ἀποδυρομένην;
ἢ τιν' ἔχει σύγκοιτον; ἐπὶ προθύροισι μαράνας
δάκρυσιν ἐκδήσω τοὺς ἰκέτας στεφάνους,
ἐν τόδ' ἐπιγράψας· "Κύπρι, σοὶ Μελέαγρος, ὁ μύστης
σὼν κώμων, στοργῆς σκύλα τὰδ' ἐκρέμασε."

5

42) Prop. 2, 14, 24-27:

*Magna ego dona tua figam, Cytherea, columna
taleque sub nostro nomine carmen erit:
HAS PONO ANTE TUAM TIBI DIVA, PROPERTIUS AEDEM
EXUVIAS TOTA NOCTE RECEPTUS AMANS.*

25

43) Prop. 1, 10, 1-12 :

Q iucunda quies, primo cum testis amori
adfueram uestris consciis in lacrimis!
Q noctem MEMinisse Mihi iueu~~u~~DA uoluptas
quotiens uotis illa uo~~o~~~~am~~DA meis,
CUM te COMplexa morientem, Galle, puella
Uldimus et longa ducere Uerba mora !
Quamuis labentes preMERet Mihi somnus ocellos
et mediis caelo Luna ruberet equis,
non Tamen a UEstro potui secedere LUsu
TANTUS in alTERNis UQcibus ARdOR ERat.
Sed quoniam non es ueritus CONcredere nobis,
accipe COMmissae munera laetitiae.

5

10

44) Paul. Silent. A.P. 5, 255, 1-3:

Εἶδον ἐγὼ ποθέοντας· ὑπ' ἀτλήτοιο δὲ λύσσης

44a) Prop. 1, 10, 5-6:

O iucunda quies, primo cum testis amori

δηρὸν ἐν ἀλλήλοις χεῖλεα πηξάμενοι,
οὐ κόρον εἶχον ἔρωτος ἀφειδέος

adfueram uestris conscius in lacrimis!
O noctem meminisse mihi iucunda uoluptas.
o quotiens uotis illa uocanda meis,
cum te complexa morientem Galle, puella
uidimus et longa ducere uerba mora!

5

45) Prop. 1, 10, 29-30 :

poterit felix una remanere puella
qui numquam uacuo pectore liber erit. 30

45a) Agath. Scholast. A.P. 5, 278, 1-2:

Αὐτὴ μοι Κυθέρεια καὶ ἰμερόεντες ἔρωτες
τῆξουσιν κενεῖν ἐχθόμενοι κραδίην.

46) Prop. 1, 13, 1-18:

Tu, quod saepe soles, nostro laetabere casu,
Galle, quod abrepto solus amore uacem.
At non ipse tuas imitabor, perfide, uoces:
fallere te numquam, Galle, puella, uelit.
Dum tibi deceptis augetur fama puellis, 5
certus et in nullo quaeris amore moram,
perditus in quadam tardis pallescere curis
incipis, et primo lapsus abire gradu.
Haec erit illarum contempti poena doloris.
multarum miseras exiget una uices. 10
Haec tibi uulgares istos compescet amores,
nec noua quaerendo semper inultus eris.
Haec cano non rumore malo, non augure doctus:
uidi ego: me quaeso teste negare potes?
Vidi ego te toto uinctum languescere collo 15
et flere iniectis, Galle, diu manibus
et cupere optatis animam deponere labris
et quae deinde meus celat, amice, pudor.

47) Plato A.P. 5, 78 :

Τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χεῖλεσιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὥς διαβησομένη.

47a) Meleag. A.P. 5, 171 :

Τὸ σκύφος ἀδὺ γέγηθε· λέγει δ', ὅτι τὰς φιλέρωτος
Ζηνοφίλας ψαύει τοῦ λαλιοῦ στόματος.
ὀλβιον· εἶθ' ὑπ' ἐμοῖς νῦν χεῖλεσι χεῖλεα θεῖσα
ἀπνευστὶ ψυχὰν τὰν ἐν ἐμοὶ προπτοί.

47b) Meleag. A.P. 5, 197:

Ναὶ μὰ τὸ εὐπλοκάμου Τιμοῦς φιλέρωτα κίκιννον,
ναὶ μυρόπνουν Δημοῦς χρώτα τὸν ὑπναπάτην,
ναὶ πάλιν Ἰλιάδος φίλα παίγνια, ναὶ φιλάγρυπνον
λύχρον ἐμῶν κώμων πόλλ' ἐπιδόντα τέλη,
βαιὸν ἔχω τό γε λειφθέν, ἔρωτος, ἐπὶ χεῖλεσι πνεῦμα· 5
εἰ δ' ἐθέλεις καὶ τοῦτ', εἰπέ, καὶ ἐκπτύσομαι.

47c) Asclep. A.P. 5, 166, 1:

Τοῦθ', ὅ τι μοι λοιπὸν ψυχῆς

47d) Call. A.P. 1, 73, 1:

Ἥμισύ μεν ψυχῆς ἔτι τὸ πνέον

47e) Meleagr. A.P. 12, 52, 2:

ἥμισύ μεν ψυχᾶς

47f) Meleag. A.P. 12, 72, 2 (= 12, 159, 2);

πνεῦμα τὸ λειφθέν ἔτι

48) Prop. 1, 13, 21-24:

*Non sic Haemonio Salmonida mmixtus Enipeo
Taenarius facili pressit amotre deus,
nec sic caelestem flagrans amor Herculis Heben
sensit ab Oetaeis gaudia prima rogis.*

48a) Paul. Silent. *A.P.* 5, 255, 7-10:

καί ὅ' ὁ μὲν ἦν Ἀχιλλῆι πανεῖκελος, οἷος ἐκεῖνος
τῶν Λυκομηδείων ἔνδον ἦν θαλάμων·
κούρη δ' ἀργυφῆς ἐπιγουνίδος ἄχρη χιτῶνα
ζωσαμένη Φοίβης εἶδος ἀπεπλάσατο.

10

49) Prop. 1, 13, 35-36:

*Qui tibi sit felix, quoniam nouus incidit, error, 35
et quodcumque uoles, una sit ista tibi.*

49a) Meleag. *A.P.* 12, 60:

Ἦν ἐσίδω Θήρωνα, τὰ πάνθ' ὁρῶ· ἦν δὲ τὰ πάντα
βλέψω, τόνδε δὲ μή, τᾶμπαλιν οὐδὲν ὁρῶ.

50) Xen. *Symp.* 4, 12:

νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν ἥδιον μὲν θεῶμαι ἢ τᾶλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλὰ· τυφλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων
μᾶλλον δεξαίμην ἂν εἶναι ἢ Κλεινίου ἐνὸς ὄντος...